

ВІДГУК

рецензента

кандидата економічних наук, доцента

Лугової Вікторії Миколаївни

на дисертаційну роботу Семенова Антона Олеговича

«Оцінювання безпеки розвитку людського капіталу»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Сучасні умови соціально-економічного розвитку характеризуються посиленням глобалізаційних процесів, цифровою трансформацією економіки, зростанням нестабільності зовнішнього середовища та підвищенням ролі людського чинника у забезпеченні конкурентоспроможності національних економік і окремих суб'єктів господарювання. У цих умовах людський капітал стає ключовим стратегічним ресурсом сталого розвитку, а питання забезпечення безпеки його формування, відтворення та розвитку набувають особливої актуальності.

Негативні демографічні тенденції, трудова міграція, дисбаланси на ринку праці, нерівний доступ до якісної освіти та медичних послуг, зростання соціально-економічних ризиків і загроз суттєво впливають на рівень та якість розвитку людського капіталу. Водночас відсутність системного підходу до оцінювання безпеки розвитку людського капіталу ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень на макро-, мезо- та мікрорівнях, що може призводити до втрати людського потенціалу та зниження економічної стійкості.

У сучасній економічній науці зростає потреба в розробці методологічних підходів і практичних інструментів оцінювання безпеки розвитку людського капіталу з урахуванням комплексного впливу соціальних, економічних, інституційних та поведінкових чинників. Особливої ваги набуває ідентифікація загроз безпеці розвитку людського капіталу, а також формування системи

показників, що дозволяють своєчасно виявляти ризики та обґрунтовувати напрями державної й корпоративної політики у сфері його розвитку.

З огляду на викладене, дослідження, спрямоване на теоретичне обґрунтування та розробку науково-методичних підходів до оцінювання безпеки розвитку людського капіталу, є своєчасним і має важливе наукове та практичне значення. Це зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи Семенова Антона Олеговича «Оцінювання безпеки розвитку людського капіталу», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Актуальність результатів дисертації Семенова Антона Олеговича підтверджується також її зв'язком з науковими дослідженнями Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Організаційно-інформаційне забезпечення оцінювання людського капіталу підприємства» (номер державної реєстрації 0125U001312); «Науково-методичне забезпечення управлінської діяльності в умовах кризового та воєнного стану» (номер державної реєстрації 0122U201259); «Соціально-економічні аспекти управління персоналом в умовах загроз людського розвитку» (номер державної реєстрації 0123U103881), в яких дисертант приймав безпосередню участь, яка підтверджена довідками про впровадження.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їхня достовірність. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, отриманих у дисертаційному дослідженні, забезпечуються використанням цілісної методологічної бази, що поєднує загальнонаукові, теоретичні та спеціальні методи дослідження. У роботі застосовано методи структурно-логічного аналізу, порівняння, морфологічного аналізу, абстрактно-логічний метод, методи економіко-статистичного аналізу, метод ентропії К. Шеннона, метод таксономічного аналізу та ін. Надійність отриманих результатів підсилюється глибоким

аналізом наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів з проблематики розвитку системи економічної безпеки підприємств, а також опрацюванням значного масиву статистичних і аналітичних даних.

Усі застосовані методи використані коректно у відповідності до поставлених завдань. Поставлені завдання вирішено з використанням пакетів прикладних програм Microsoft Excel, Statistica 10.0.

Об'єкт та предмет дисертаційного дослідження визначені коректно. Завдання сформульовані логічно та відповідно до поставленої мети дисертації. Основні наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими, впливають з одержаних результатів дослідження та відповідають поставленим завданням та меті дослідження.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертаційному дослідженні, характеризуються високим рівнем достовірності, про що свідчить якісний та глибокий аналіз значного обсягу наукових джерел (207 найменувань на с. 85-94, 154-160, 222-227).

Вищезазначене свідчить про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, рекомендацій і висновків дисертації.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій Семенова Антона Олеговича дає підстави стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача у розвиток теоретичних і науково-методичних засад оцінювання безпеки розвитку людського капіталу.

Основні результати, що характеризують наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у такому:

удосконалено систему показників безпеки розвитку людського капіталу на регіональному рівні, що відрізняється від існуючих оптимізованим їх кількісним складом (та додатково запропонованими показниками: «Рівень соціальної вразливості населення», «Рівень користування послугами Інтернет з метою навчання і освіти», «Рівень доступу здобувачів до очної форми

навчання», «Рівень трудового захисту») без втрати інформативності й адаптацією до умов обмеженого обсягу офіційної статистичної інформації, зумовленого нормативними обмеженнями у період соціально-економічних потрясінь (с. 127-132 дисертації);

удосконалено процедуру агрегування первинних показників Індексу безпеки розвитку людського капіталу, що ґрунтується на застосуванні методу ентропії К. Шеннона, яка відрізняється від традиційних підходів урахуванням мінливості й інформаційної значущості кожного показника у межах досліджуваного періоду, що дозволяє підвищити об'єктивність оцінювання у періоди кризових змін. Використання методу забезпечило можливість не лише визначення рівня безпеки розвитку людського капіталу, але й ідентифікації факторів, що є визначальними у періоди соціально-економічних потрясінь, що сприяє точнішому виявленню критичних дисбалансів безпеки людського капіталу та створює підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо її розвитку (с. 134-145 дисертації);

організаційне забезпечення оцінювання безпеки розвитку людського капіталу шляхом впровадження координаційних механізмів і налагодження інформаційних потоків, що забезпечує узгоджену й інтегровану організацію взаємодії учасників процесу та підвищує ефективність управлінських рішень у системі оцінювання безпеки розвитку людського капіталу (с. 181-201 дисертації);

дістало подальший розвиток визначення поняття «безпека розвитку людського капіталу», особливість якого полягатиме у трактуванні поняття, як стан динамічної рівноваги процесу самоінвестування і зовнішнього інвестування з метою збереження і покращення існуючого рівня здоров'я, особистісних і професійних, вроджених і набутих якостей людини (або соціальної групи) на всіх економічних рівнях результатом якого має бути ефективна реалізація людського потенціалу і досягнення гідного рівня життя за умов мінімального впливу загроз (с. 62 дисертації);

дістало подальший розвиток теоретичне обґрунтування переліку критеріїв вибору підходу до оцінювання людського капіталу, що, на відміну від існуючих, враховує рівневу диференціацію (нано-, мікро-, мезо- і макрорівень), що дозволило підвищити релевантність, адаптивність і точність прийняття рішень щодо застосування процедури оцінювання безпеки розвитку людського капіталу (с. 81-82 дисертації);

дістав подальший розвиток інструментарій аналізу реалізації державної політики у сфері фінансування безпеки розвитку людського капіталу, що, на відміну від існуючих відрізняється виокремленням інтервальних меж достатності обсягів державного фінансування, що дозволило визначити оптимальні рівні ресурсного забезпечення, при яких формується безпека розвитку людського капіталу, що сприятиме підвищенню ефективності реалізації державної соціально-економічної політики. (с. 102 дисертації).

Отримані Семеновим Антоном Олеговичем наукові результати мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими та широко представлені науковій спільноті у публікаціях та під час участі у міжнародних науково-практичних конференціях.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Семенов Антон Олегович за результатами дисертації опублікував 9 наукових праць загальним обсягом 4,08 друк. арк., з них особисто здобувачеві належить 2 друк. арк., серед яких 1 стаття у вітчизняному виданні, що включені до міжнародних наукометричних баз, у тому числі Web of Science; 4 статті у наукових фахових виданнях України, що включені до інших міжнародних наукометричних баз даних. Зазначені публікації відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. Окрім того результати дослідження проходили апробацію на міжнародних наукових конференціях, за результатами яких здобувач опублікував 4 тез доповідей.

На підставі цього опублікування й апробацію результатів дисертаційної роботи Семенова Антона Олеговича слід вважати достатньою.

6. Теоретична цінність і практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Теоретична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає в розвитку теоретико-методологічних засад оцінювання безпеки розвитку людського капіталу та уточненні понятійно-категоріального апарату економічної науки. Теоретично значимими є такі наукові результати: уточнення поняття «безпека розвитку людського капіталу», удосконалення системи показників оцінювання безпеки розвитку людського капіталу на регіональному рівні шляхом її оптимізації та адаптації до умов обмеженої статистичної інформації; удосконалення організаційного забезпечення процесу оцінювання безпеки розвитку людського капіталу на основі координації інформаційних потоків і взаємодії учасників; теоретичні положення щодо вибору підходів до оцінювання людського капіталу з урахуванням рівневої диференціації, а також удосконалений інструментарій аналізу державної політики у сфері фінансування безпеки розвитку людського капіталу.

Практична значущість одержаних дисертантом результатів полягає в можливості їх використання для розроблення стратегій і програм соціально-економічного розвитку на державному та регіональному рівнях з урахуванням вимог безпечного розвитку людського капіталу в умовах соціально-економічних потрясінь. Практична цінність розробок підтверджується їхнім упровадженням у діяльність підприємств, установ та організацій, а саме: ТОВ «Український науково-дослідний інститут оборонних технологій» (довідка №2509-01 від 25.09.2025 р.), ТОВ «Центр знешкодження вибухонебезпечних предметів та рекультивації» (довідка №38/ак, від 01.09.2025 р.)

Також, теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи Семенова Антона Олеговича впроваджено в освітній процес Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця та використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Стратегічне управління людським капіталом», «Кадрова безпека», «Управління

персоналом», «Економіка праці і соціально-трудові відносини», «Соціальна безпека» у процесі підготовки здобувачів вищої освіти освітніх рівнів бакалавра та магістра за спеціальностями 051 «Економіка» та 232 «Соціальне забезпечення» (довідка № 25/86-07-90 від 18.11.2025).

7. Академічна доброчесність. Аналіз дисертаційної роботи Семенова Антона Олеговича дає підстави стверджувати, що здобувач у повному обсязі дотримався вимог і принципів академічної доброчесності. У ході комплексної перевірки роботи не встановлено жодних фактів неправомірного запозичення, маніпулювання науковими даними або спотворення результатів дослідження. Теоретичні положення, аналітичні матеріали та висновки є результатом самостійної наукової роботи автора.

Коректність використання наукових джерел підтверджується як результатами перевірки дисертації за допомогою спеціалізованих програмних засобів, так і змістовним аналізом представлених матеріалів. Робота характеризується логічною послідовністю викладу, чіткою аргументацією та наявністю власного авторського підходу до розв'язання поставлених наукових завдань, що відповідає загальноприйнятим стандартам академічної етики та наукової культури.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Семенова Антона Олеговича, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення:

1. У дисертаційній роботі автором запропоновано уточнення поняття «безпека розвитку людського капіталу» (с. 62 дисертації). Автор застосував метод морфологічного аналізу для виявлення найбільш повної дефініції категорії «людський капітал», однак робота б виграла, якби автор більш детально дослідив і поняття «безпека».

2. Представлені в таблиці 2.11 вагові коефіцієнти показників субіндексів Індексу безпеки розвитку людського капіталу визначені методом ентропії К. Шеннона (с. 144) чітко демонструють міжрегіональну диференціацію. Разом з тим зауваження викликає відсутність даних щодо

деяких важливих показників («Рівень підвищення кваліфікації працівників»), що створює потенційну прогалину у субіндексах і потребує пояснення, як ці прогалини впливають на інтегральний індикатор та на можливість його порівняння між регіонами.

3. За результатами аналізу впливу війни та пандемії COVID-19 на складові людського капіталу дисертантом аргументовано виділено критичні показники, такі як доступ до очної освіти та користування Інтернетом для навчання (підрозд. 2.2). Дискусійним є питання методологічного визначення ваг цих показників у складі Індексу, оскільки їхній вплив на безпеку розвитку людського капіталу різниться у регіонах з різним рівнем пошкоджень інфраструктури та доступу до ресурсів.

4. Запропонована автором адаптивна модель організаційного забезпечення оцінювання безпеки розвитку людського капіталу (с. 218) вирізняється комплексністю та логічною структурованістю, однак дискусійним залишається питання практичної реалізованості повної взаємодії всіх суб'єктів, визначених у схемі, з огляду на наявні інституційні обмеження та різний рівень готовності органів влади й організацій до міжвідомчої координації.

5. Модель передбачає значну роль інформаційного та цифрового забезпечення, що є безумовною перевагою в умовах цифровізації. Водночас потребує подальшого уточнення питання якості, сумісності та безперервності даних, особливо в періоди соціально-економічних потрясінь, коли доступ до статистичної інформації може бути обмеженим.

Наведені зауваження мають дискусійний характер та не впливають на позитивний висновок щодо дисертаційного дослідження.

9. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.
Дисертація Семенова Антона Олеговича «Оцінювання безпеки розвитку людського капіталу» являє собою завершену працю, яку присвячено вирішенню важливого наукового завдання щодо узагальнення та розвитку теоретичних положень, розроблення методичних підходів, а також практичних рекомендацій щодо оцінювання безпеки розвитку людського капіталу.

Тема дисертаційної роботи є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам наукових досліджень та науковим програмам. Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються новизною, теоретичним і практичним значенням, а також достатньо обґрунтовані. Рівень оприлюднення основних положень дисертації у наукових публікаціях, апробації та практичного впровадження результатів відповідає встановленим вимогам.

На основі викладеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Семенова Антона Олеговича «Оцінювання безпеки розвитку людського капіталу» відповідає всім вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вимоги, що містяться в пунктах 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджений Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44, повністю виконані. Автор дисертації, Семенов Антон Олегович, заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної економіки

Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Вікторія ЛУГОВА

Підпис засвідчую:

Вчений секретар ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК

